

GRAZIA DELEDDA

L'heura

Biblioteca
Global

Alba Dedeu Surribas (Granollers) és escriptora i traductora. El 2009, la seva vida professional canvia totalment de rumb i comença a traduir literatura, i des de llavors no ha deixat de fer-ho. Donar veu en català a alguns dels autors més genials de la literatura universal —Gabriele D’Annunzio, Jane Austen, Harriet Beecher Stowe i Alberto Moravia, entre molts altres— és un privilegi que la fa sentir especialment afortunada.

Com a escriptora, ha publicat el recull de contes *Gats al parc* (Edicions Proa, 2011), que va rebre el Premi Mercè Rodoreda de contes i narracions l’any 2010 i el Crítica Serra d’Or el 2011, i *L’estiu no s’acaba mai* (Edicions Proa, 2012). A la traducció de *L’heura*, de Grazia Deledda, hi afegeix la redacció del pròleg, que ofereix una visió general de l’autora sarda en el seu context i acosta el lector a les sensibilitats de l’època.

GRAZIA DELEDDA

L'heura

Traducció i pròleg d'Alba Dedeu

f

F O N O L L

JUNEDA, 2023

1a edició: setembre de 2023

Títol original: *L'edera* (1908)

Per la present edició, s'ha utilitzat la reedició de 1928 (Treves, Milà).

© de la traducció i del pròleg: Alba Dedeu

© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Disseny de col·lecció: Setanta

Coberta i maquetació: Núria Mirada (La Mirada Gràfica)

Correcció lingüística: Xavier Solsona i Núria Garcia Caldés

Impressió: DC Plus Serveis Editorials

Editat per:

Editorial Fonoll, SL

C/ Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda

www.editorialfonoll.cat

ISBN: 978-84-125364-9-2

Dipòsit legal: L. 307-2023

Advertiment legal:

Està rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic.

Questo libro è stato tradotto grazie a un contributo del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Aquest llibre ha estat traduït gràcies a una subvenció del Ministeri d'Assumptes Exteriors i de la Cooperació Internacional italià.

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Un prodigi de la literatura italiana amb un cor profundament sard

En una carta del 23 de febrer de 1892, amb vint anys, Grazia Deledda escriu a una amiga: «Imagina't una noia que passa mesos sencers sense sortir de casa; setmanes i més setmanes sense parlar amb ningú que no sigui de la família; tancada en una casa alegre i tranquil·la, sí, però en un carrer en què no passa ningú, amb un horitzó tancat per tristes muntanyes».

La casa alegre i tranquil·la es trobava a la petita ciutat de Nuoro, a l'est de l'illa de Sardenya. La nostra autora hi va néixer el 1871, quan feia tot just una dècada que s'havia produït, després de molts anys de cessions de territori, traspassos de poder, guerres, aliances i pactes, la unificació de la nació italiana actual.

L'illa ja havia perdut autonomia, institucions importants i rellevància política quan el 1847 havia tingut lloc la «fusió perfecta» entre el Regne de Sardenya i els territoris continentals dels Savoia. Així, malgrat que el nou territori administratiu fusionat va mantenir d'entrada el nom de Regne de Sardenya, el centre de poder i de gestió va passar a ser Torí, i l'italià va esdevenir també a l'illa la llengua de la burocràcia. Les conseqüències de tot això van ser descomunals per a la cultura, la llengua i la identitat locals, que fins aleshores havien mantingut la vitalitat gràcies a la independència relativa. Davant la nova realitat política, tanmateix, els sards no van tenir més remei que començar a mirar més sovint cap al continent, cap a aquell conjunt de pobles i de terres als quals

els havien unit els acords de les elits. En aquell acostament hi devia haver certa tensió, feta de recances i nostàlgies per una banda i d'il·lusions i ambició per una altra, d'orgull, de vaivens entre el rebuig i l'intent d'assimilar-se a la cultura «aliena», com passa sempre que una nació ha de fer front a canvis d'aquesta magnitud.

Aquests canvis, però, no van ser abruptes, i ens podem imaginar que a les ciutats i sobretot als pobles de l'illa la vida va continuar més o menys com sempre, sobretot per als sards més humils, durant dècades. Les classes instruïdes, però, més obertes i ben connectades, van començar a educar els fills en italià en la mesura del possible. La nostra autora, per exemple, que era la quarta dels set fills d'una família benestant, va fer pocs estudis reglats, com moltes de les seves coetànies, però acabada aquesta escolarització elemental va estudiar italià amb un professor particular, un home culte i poliglòt que era amic de la família. Ens trobem al punt de partida de la seva formació com a escriptora, que, deixant de banda aquesta iniciació guiada, va ser del tot autodidacta.

Imaginem-nos ara aquesta noia que escrivia, en la solitud del Nuoro nadiu, a la corresponsal llunyana, encerclada per les muntanyes tristes que tan esplèndidament descriuria anys més tard en les seves novel·les. Llegint les seves confidències a l'amiga no sembla que els moviments convulsos que havien donat vida feia poc a l'estat italià haguessin alterat gaire les pausades rutines de la vida illenca, ni tan sols per a la filla d'una família que sens dubte havia de tenir inquietuds culturals (el pare, que havia estudiat dret, va ser alcalde de Nuoro, va muntar una impremta i componia poesia en sard; la mare participava activament en l'educació dels fills). La carta continua: «Una noia que no estima, no pateix, no

pensa en l'esdevenidor, no té somnis ni bons ni dolents, ni amigues, ni passatemp; que no té res, en definitiva, res: ja em diràs com pot evitar avorrir-se».

En aquest estat de coses, en aquesta immobilitat feixuga de la vida rural, la Grazia va tenir la sort de poder-se beneficiar d'un dels efectes, crucial per a ella, derivats de la unificació política sumada a un augment de la prosperitat i a l'efervescència del Risorgimento: la proliferació d'una activitat editorial, literària i periodística fins aleshores sense precedents quant a diversitat, qualitat i volum. Per tenir una idea de com va afectar Sardenya aquest esclat de nous textos, cal pensar que, si bé el 1848 existien vint-i-sis periòdics a l'illa, en l'interval del 1857 al 1900 hi van aparèixer més de cent publicacions, algunes de les quals naixien amb l'afany clar d'arrencar la cultura sarda de l'aïllament i d'italianitzar-la, o bé de servir de punt de contacte entre la intel·lectualitat illenca: ambdues coses no podien deixar de ser summament beneficioses per a una escriptora sarda en llengua italiana que començava a produir i a oferir al públic les seves obres.

La Grazia, doncs, va aprofitar amb alegria aquella abundància escrita que li havia d'obrir tants horitzons: «Els llibres... les revistes... la feina... la família! Els llibres i les revistes són amics meus, i pobra de mi si em quedés sense!». De fet, va ser una de les revistes de la península, *L'última moda* de Roma, la primera a publicar-li un relat, *Sangue sardo*, amb tan sols disset anys, l'any 1888. Aquest èxit precoç devia reforçar la confiança de la jove autora, que a partir d'aquell moment no va parar d'escriure, primer a la residència familiar nuoresa i després a Roma, on es va traslladar l'any 1900, després de casar-se; que no va trigar a

triumfar no tan sols a Itàlia sinó arreu del món, amb un reconeixement que va culminar amb el Premi Nobel de Literatura l'any 1926, en plena maduresa literària. Després de treballar a un ritme incansable fins a la seva mort als seixanta-quatre anys, el 1936, ens va deixar trenta-sis novel·les — entre les més estimades es poden destacar *Elias Portolu*, *Colombi e sparvieri*, *Canne al vento*, *La chiesa della solitudine* i *Cosima*— i quasi tres-centes narracions agrupades en diversos volums, un llegat extensíssim que continua sent apreciat per lectors de tots els continents. Tampoc no és exagerat dir que, per a molta gent que llegeix més que no pas viatja, com és el cas de l'autora d'aquestes línies, la imatge mental de la Sardenya actual que un es va construint amb retalls de procedència diversa queda supeditada, inevitablement, a l'univers de múltiples vels, mig oníric, mig tràgic i mig llegendari de les històries de la Sardenya deleddiana.

Per situar la Grazia com a escriptora en el seu context cal parlar, primer de tot, del repte al qual van haver de fer front tots els escriptors sards i, en general, tots els escriptors «perifèrics» de la Itàlia acabada de formar. La nostra autora havia crescut parlant una llengua, el sard, a la qual va decidir renunciar com a llengua de creació per abocar-se al món literari italià en plena expansió, però això no vol pas dir que estigués disposada a oblidar els seus orígens i la seva identitat: més aviat al contrari. El fet d'optar per crear en la llengua poderosa, que s'obria camí des de dalt per tots els antics territoris independents, cadascun amb parlars i dialectes propis, suposava, per al creador regional, la difícil tasca de trobar una veu pròpia en la llengua de cultura, aliena, «oficial»; i un escriptor de primer ordre no es podia proposar simplement de «dominar-la», sinó que l'havia de dotar d'un caràcter

propi que, en el cas d'una autora sarda, no podia deixar de manifestar la complexa situació cultural del seu medi.

En aquest sentit va ser una sort que entre els intel·lectuals italians existís una tensió entre el que consideraven el caràcter potser massa rígid i limitador del toscà adoptat com a llengua comuna i la llibertat i l'autonomia que aportaven els dialectes, els quals, gràcies a aquest contrast, van mantenir un cert prestigi i van anar deixant marca en la creació literària italiana. La clau, per als escriptors regionals, era trobar un model d'italià que, bo i arribant al públic lector de tot el país al qual s'adreçaven, recollís i transmetés degudament la tradició pròpia. La nostra autora va superar aquest escull amb habilitat, afinant el seu model de llengua amb paciència i dedicació, treballant fins a desenvolupar l'estil inconfusible, ric en frases fetes, vocabulari i formes de parlar característicament sards, però sempre entenedor i àgil, de les seves novel·les més brillants.

La solució reeixida del problema de la llengua permet endinsar-se sense friccions en l'univers literari de l'autora, que, com declarava ella mateixa, es basava en les seves primeres experiències vitals a l'illa, mentre creixia immersa en la cultura d'una Sardenya eminentment rural, encara no modernitzada ni oberta al món. En les seves pròpies paraules, tal com les publicava la revista de Càller *Il Convegno* l'any 1946, en un escrit titulat *Sardegna mia*: «Intento recordar la Sardenya de la meva infantesa; un país, almenys per a mi, encara de mite i llegenda». Aquest país de llegenda servirà de matèria primera i d'escenari predilecte per a la majoria de les seves històries, un país en què «sobreviuen tradicions originals que es remunten a èpoques anteriors a la civilització oriental i a la que van introduir a l'illa les primeres dominacions

estrangeres». Les muntanyes, les valls i els boscos, magistralment descrits en les seves pàgines, les formes fantasmagòriques que adopten els cúmuls de roca nua entre els colors variats de la terra i el cel, cobren vida pròpia com una presència imponent entre els herois de carn i ossos, amb el poder d'exaltar o deprimir els seus sentiments o de fer-los constatar la petitesa humana i el misteri grandios de la natura, a la vegada que els susciten enyors primitius i melangiosos d'un passat ancestral que només intueixen.

Molts dels personatges autènticament vius que poblen aquesta Sardenya mítica també provenen dels records de l'autora durant aquells primers anys: són la recreació de figures admirades per una noieta prou intel·ligent per adonar-se que la saviesa més profunda no sempre es troba a la pàgina escrita. Segons el mateix article d'*Il Convegno* citat abans: «D'alguns d'aquests vells que vaig conèixer quan era joveneta», diu la Deledda parlant dels camperols i els pastors sards, «vaig aprendre veritats i nocions que cap llibre no m'ha revelat més nítides i consoladores. Són les grans veritats fonamentals que els primers habitants de la terra van haver de descobrir per ells mateixos, mestres i estudiants alhora, davant els enigmes descomunals de la natura i el cor humà».

Aquestes veritats i nocions tan «nítides i consoladores», explorades i estructurades mitjançant el talent narratiu, són una de les claus que justifiquen situar l'obra deleddiana entre la literatura universal i expliquen la grandesa de la nostra autora. Perquè, malgrat la qualitat superior de la seva prosa, el seu domini dels recursos tècnics i l'habilitat amb què va saber tractar els motius literaris en voga en aquella època, l'afany de la Deledda anava molt més enllà de la creació per

pur gaudi estètic o com a exercici per desplegar habilitats i estil: llegint la seva obra queda clar que, per a ella, la literatura com a art no podia desentendre's de l'àmbit moral, i que els exemplars literaris més perfectes no ho podien ser merament per la perfecció de la forma, sinó també, o potser sobretot, perquè apuntaven cap a un perfeccionament moral.

En aquest sentit, la Deledda, que en el context literari de la seva època es pot situar a cavall del realisme i el simbolisme, va rebre la influència de grans autors italians com Manzoni, Fogazzaro i D'Annunzio, i també de mestres europeus com Balzac, Zola, Dostoievski i Tolstoi, i aquesta influència no es va limitar únicament a l'àmbit estilístic i formal, sinó també a una manera de plantejar qüestions morals que pretenia fer reflexionar el lector, orientar-lo en el laberint de la condició humana i, si se'm permet dir-ho, edificar-lo.

En el món deleddià, igual que en el món real, la irracionalitat, els actes impulsius i les decisions equivocades tenen conseqüències, i els seus personatges es veuen obligats a afrontar-les fins al final i, si volen deixar enrere el dolor o com a mínim donar-li significat, a entendre i superar les seves febleses. Lluny de les caricatures fàcils, els seus herois són esplèndids mosaics de virtut i debilitat, abnegació i hedonisme, generositat, enveja, fermesa, impotència... El ventall sencer de l'experiència humana, amb totes les seves contradiccions i els seus claroscurs, queda manifestat en el medi rural d'aquesta Sardenya mítica, els costums rígids i les tradicions ancestrals de la qual en fan ressaltar les tensions al màxim.

A *L'heura*, la novel·la que presentem, aquesta manifestació de l'experiència humana, personificada en uns homes i unes dones que han de viure entre els somnis i les espe-

rances i les limitacions d'un destí que no han triat, assoleix una vivesa i una profunditat incomparables. A Itàlia es va publicar el 1908, un any després que els lectors francesos i alemanys la poguessin llegir serialitzada en revistes dels respectius països. Com en moltes altres obres de l'època, s'hi troben alguns trets típics de la novel·la de fulletó quant a ritme, estructura i l'ús de certs recursos literaris per crear una trama prou colpidora i absorbent que mantingui l'atenció del lector durant una història llarga i publicada en fascicles. La protagonista, l'Annesa, comet un error que afecta tots els éssers estimats que té al voltant i que a ella mateixa l'aboca, enmig dels esdeveniments turbulents que segueixen l'error, a un seguit de tries decisives que haurà de fer tota sola, amb unes conseqüències impossibles de preveure i sense poder tenir gaires esperances d'un desenllaç favorable. El lector l'acompanya commogut durant aquesta lluita interior, presenciant l'evolució que fa com a dona i la transformació dels seus principis i les seves percepcions.

L'autora desplega tota la seva capacitat expressiva per endinsar-nos en el drama de l'heroïna i les repercussions que té per als personatges que l'envolten, deixant al lector la tasca d'entendre, de reflexionar i sobretot de compadir, perquè, de totes les figures de *L'heura*, per més censurable que sigui la seva conducta, no n'hi ha cap que no se'ns mostri com un home o una dona tan fal·libles i vulnerables com ho som nosaltres mateixos, tan dignes de perdó i de consideració com voldríem creure'ns nosaltres mateixos.

El majestuós teló de fons de la tragèdia és el paisatge sard en tota l'esplendor de la muntanya i la vall interminables, amb milans que solquen el cel i rius que pampalluguegen al lluny; els pobles de cases menudes i murs de pedra seca, joves

boniques amb els davantals brodats de les festes, terratinents empobrits, capellans amb aire esquerp i la canalla esparracada, però robusta i d'ulls brillants, que surt corrents de tots els racons quan sent el pas d'un cavall: una terra llegendària amb uns personatges que, tot i que també semblen de llegenda, en realitat són d'allò més terrenals, que respiren a cada pàgina.

En un moment com l'actual, en què bona part de la joventut sarda emigra fora de l'illa buscant feina i oportunitats i corre el perill de perdre tot vincle significatiu amb els seus orígens, i en un moment en què també els catalans, des de fa segles nació sense estat, veiem trontollar cada cop més la nostra identitat sota la força destructora de la globalització, llegir Grazia Deledda i traslladar-se a través de la seva prosa a un món en aparença suspès en el temps, encara arrelat en tradicions ancestrals i fonts de saviesa antiga, pot ser no tan sols un gran plaer, sinó també un exercici espiritual necessari per mantenir la serenor quan potser ja fa temps que sospitem, com escrivia Yeats, que *Things fall apart / The centre cannot hold*. D'altra banda, reflexionar sobre la manera com governem la nostra vida i afectem amb les nostres decisions les vides dels altres, tal com l'Annesa es veu obligada a fer vívidament davant nostre gràcies al talent de la seva creadora, és sens dubte una necessitat universal.

ALBA DEDEU

Barcelona, 6 de novembre de 2022

GRAZIA DELEDDA

L'heura

I

Era un dissabte al vespre, la vigília de la festa de Sant Basili, patró del poble de Barunei. Al lluny se sentien sorolls vagues; algun esclat de petard, un repic de tambor, crits de canalla; però al carreró en pendent pavimentat de grans còdols, encara il·luminat pel crepuscle rosat, només s'hi sentia la veu nasal de don Simone Decherchi.

—De moment, el noi ha desaparegut —deia el vell noble, que seia davant la porta de casa seva i discutia amb un altre vell, ziu* Cosimu Damianu, sogre d'un fill seu—. Qui l'ha vist? On ha anat? No ho sap ningú. La gent pensa que el pot haver mort el pare... I tot això perquè ja no es tem Déu, ja no hi ha honestedat... Al meu temps, la gent ni tan sols gosava imaginar-se que un pare pogués matar un fill seu...

—La gent ja no tem Déu, sens dubte —va respondre ziu Cosimu, que tenia una veu que s'assemblava a la de don Simone—, però això no hi té res a veure. Fins i tot a la Història Sagrada hi ha exemples de calúmnies espantoses contra

* «Oncle» en sard; igual que la variant italiana *zio*. A Sardenya, «oncle» (o «tia», *zia*, en el cas d'una dona) no es fa servir únicament per adreçar-se al germà del pare o de la mare, sinó també, com a senyal de respecte, a qualsevol persona d'edat més o menys avançada. (N. de la t.)

pobres innocents. D'altra banda, el noi desaparegut, el fill del pastor Santus, era un autèntic mala peça. Als tretze anys robava com un lladre consumat, i en Santus ja no podia més. El va bastonejar, i el xicot va desaparèixer, se'n va anar a voltar pel món. Abans de marxar va dir al vell pastor company del seu pare: «Aniré amunt i avall tal com vola una ploma per l'aire, i no em tornareu a veure més».

Don Simone feia que no amb el cap, incrèdul, i mirava al lluny, cap al fons del carrer. S'acostava una petita figura negra que caminava arran de les parets de les casetes baixes, grises i negres.

Una altra petita figura de noia de poble es retallava en el fons groguenc d'una porteta il·luminada, i semblava escoltar la xerrameca dels dos vells.

Per la porta ben oberta de la casa de don Simone es veia un passadís i, a l'altre extrem del passadís, una altra porta amb un fons de bosc.

La casa Decherchi era antiga, potser medieval; la porta grossa i negra, amb la llinda en forma d'arc ogival; la cornisa i els dos balconets de ferro, que semblaven a punt de caure, li donaven una aparença ben diferent de les altres cases d'aspecte pobre de la vila. Feia pensar en una casa esquinçada, malalta, però que conservava un cert aire de grandesa i també de prepotència. Aquelles parets escrotonades que deixaven veure les pedres erosionades, aquella porta negra corcada, arrecerada sota l'arc com un noble empobrit sota el títol, aquella cornisa sobre la qual creixia la lletera, aquell cobrellit gastat i brillant, d'antic domàs verdós, que penjava melangiosament d'un balconet del pis de dalt, tenien quelcom de trist i orgullós, i també de misteriós, i suscitaven l'admiració dels vilatans, acostumats

a pensar en la família Decherchi com la més antiga i noble del poble.

Don Simone s'assemblava a la seva llar: portava roba de ciutat, però mantenia la boina sarda i els botons d'or al coll de la camisa; ell també deçrèpit i orgullós, alt i encorbat, desdentat i amb els ulls negres espurnejants. Els cabells espessos i blanquíssims i la barba curta, blanca i punxeguda donaven a la seva cara olivàcia, de nas gros i pòmuls sortits, un aspecte característic, mig de patriarca mig de vell soldat mercenari.

I ziu Cosimu Damianu, que vivia amb els Decherchi, retirava a don Simone. La mateixa alçada, els mateixos cabells blancs, els mateixos trets, la mateixa veu; però un no sé què de tosc, de primitiu, més la roba tradicional que duia, el delataven com a vell plebeu, com a treballador humil i pacient, sobre el qual la llarga convivència amb un home superior com don Simone havia produït una mena de suggerió física i moral.

—Van passar deu dies i el noi no havia tornat —va continuar explicant—. Llavors el pare se'n va anar, va arribar fins a Ozieri, va arribar fins a la Gal·lura. Va trobar un pastor i li va preguntar: «Has vist, per casualitat, un xicot amb els ulls blaus i una piga al front?». «Déu meu, sí, l'he vist: fa de criat en una cleda de la Gal·lura», va respondre el pastor. Llavors en Santus, més tranquil, se'n va tornar al poble. I ara resulta que la gent ximple va dient coses espantoses, i que la justícia es pren seriosament les enraonies de les dones ignorants, i al pobre pare el persegueix tothom. Ara diuen que se n'ha tornat a anar a buscar el fill.

Don Simone feia que no amb el cap i somreia una mica burleta: ziu Cosimu sempre havia estat un home ingenu!

Però, sense ofendre's per la ironia evident del vell noble, el vilatà va preguntar amb més ímpetu:

—Però, fill de sant Antoni, per què t'obstines a pensar sempre malament del proïsme?

L'altre va deixar de somriure: es va posar seriós, gairebé melangiós.

—Són temps dolents. No es tem Déu, i ara tot és possible. Els joves no creuen en Déu, i nosaltres, els vells... Nosaltres som com la pasta brisa, així... —deia, i amb la mà feia el gest d'estirar una cosa tova i que de seguida s'engruna—: acceptem les coses tal com són, i... tot se'n va en orris.

—Això potser és veritat! —va exclamar ziu Cosimu, que va començar a picar amb el bastó sobre un còdol i ja no va tornar a parlar.

Don Simone el va mirar i va tornar a somriure.

—Jo soc com la justícia: penso sempre el pitjor i sovint l'encerto... Si en veurem, de coses, mentre siguem vius, Cosimu Damià!

L'altre va continuar picant a terra amb el bastó; i tots dos, l'un trist i l'altre somrient, van pensar en la mateixa cosa, o, més ben dit, en la mateixa persona.

Mentrestant, una dona vella, embolcallada amb un llarg xal negre amb serrells i brodats, havia pujat pel carrer costerut i s'havia parat al costat dels dos ancians.

—On és la Rosa? —va preguntar, obrint-se una mica les vores del xal.

—Deu ser al pati, amb l'Annesa —va fer ziu Cosimu.

—Déu meu, quina calor: a l'església ens hi ofegàvem —va afegir la dona, que era alta, tenia els ulls negres i feia ulleres; la cara li quedava emmarcada per dues bandes de cabells que semblaven de setí gris.

Ziu Cosimu la va mirar i va fer que no amb el cap. Tan alta i pàl·lida, amb aquell xal negre, li feia l'efecte que la seva filla preferida era la Mare de Déu dels Dolors.

—A l'església us hi ofegàveu? —va dir amb un lleuger to de retret—. És per això que no tornaves? Què t'entretenia allà baix?

—Em confessava: demà hi haurà la comunió general —es va limitar a respondre la dona; tot seguit va fer per entrar a casa, però es va girar de nou i va dir—: En Paolo no ha vingut? Si no ha tornat a aquesta hora, aquest vespre ja no torna. Ara farem el sopar.

—Què hi ha per menjar, Rachele? —va preguntar badallant don Simone.

—Encara hi ha truites de riu, babbai,* i també farem ous. Sort que no tenim convidats.

—Ep, que encara en poden venir! —va exclamar ziu Cosimu, amb un deix d'amargor—. L'hostal és pobre, però la gent que no vol pagar encara hi està bé!

—Teníem truites i no me'n recordava! —va exclamar don Simone, alegrant-se amb la idea del soparet bo—. I si arriben convidats també n'hi haurà per a ells! Sí, recordo que per a la festa n'arribaven molts; un any en vam tenir deu o dotze. Ara la gent ha deixat d'anar a les festes, ja no vol sentir parlar de sants.

—Ara la gent és pobra, Simone estimat; encara campa, fins i tot sense festes.

—La llebre també corre sempre, encara que no vagi a l'es-

* «Papa». (Nota de l'original). Al llarg de tot el llibre, Grazia Deledda posa en nota la traducció de les paraules i expressions sardes. Aquestes notes s'han mantingut en aquesta traducció diferenciades de la resta (N. de la r.)

glésia —va dir el vell noble, començant a molestar-se amb les contradiccions de ziu Cosimu.

I, mentre els dos avis continuaven la discussió, donna Rachele va travessar el passadís i va entrar a la sala del fons, adjacent a la cuina.

Per la finestra que donava a l'hort encara entrava l'última llum del crepuscle. Mentre donna Rachele es treia el xal i el plegava, una veu irritada va dir:

—Rachele, un llum bé el podries encendre! Em deixeu sol, em deixeu a les fosques com un mort...

—Zio, encara és de dia, i s'està més fresc sense llums —va respondre ella amb la seva veu dolça i parlant a poc a poc—. Ara de seguida n'encendré un. Annesa —va dir després, mentre treia el cap per la porta de la cuina—, que potser encara tamises farina? Deixa-ho estar, que és tard. I la Rosa on para?

—Allà la tens, al pati —va respondre una veu apagada i gairebé plorosa—. Ara acabo.

Donna Rachele va encendre el llum i el va deixar a la gran taula de roure que es veia fosca al fons de l'habitació, entre la porta del passadís i la finestra. I l'enorme estança, força baixa i tacada de fum, amb el sostre de fusta sostingut per bigues voluminoses, va adquirir un aire encara més trist a la claror groguenca del llum d'oli. Allà dins tot era vell i decrepit, també; però el sofà antic amb la tela estripada, la taula de roure, l'armari corcat, el debanador, el bagul de fusta treballada, tots els mobles, en resum, conservaven, en el seu aire de pobresa extrema, en la seva vellesa, quelcom de noble i distingit. En un catre al fons de la sala hi seia, recolzat sobre uns coixins de cotó lleuger de quadres blancs i vermells, un vell asmàtic que respirava amb dificultat.

—S’hi està fresc, sí, s’hi està fresc —va tornar a remugar el vell, entre esbufecs, amb veu irritada—. Si almenys em pogués refrescar! Annesa, filla del dimoni, si almenys em portessis una mica d’aigua!

—Annesa, porta una mica d’aigua a zio Zua —va demanar donna Rachele mentre travessava la cuina, encara més enorme i tacada de fum que l’habitació.

La dona, que havia acostat el cistell de farina a la porta, es va aixecar, es va espolsar la roba, va agafar la gerra d’aigua i en va servir un got.

—Annesa, me la portes o no, l’aigua? —repetia el vell asmàtic, amb una veu quasi estrident.

L’Annesa va entrar a la sala, es va acostar al catre. El vell bevia, la dona l’observava. No hi havia hagut mai dues formes humanes menys semblants que aquell parell.

Ella era menuda i prima; semblava una nena. La cloror del llum donava un to de bronze daurat a la seva cara olivàcia i rodona; un clotet a la barbeta n’augmentava la gràcia infantil. La boca una mica grossa, amb unes dents blanquíssimes, serrades, iguals, tenia una lleugera expressió de befa cruel, però els ulls blaus sota les grans parpelles moradenques eren dolços i tristos. En aquell rostre de serventa taciturna i malaltissa hi havia quelcom de burleta i de suau, un somriure de vella dolenta i una mirada de nena trista. El cap se li plegava enrere, com si cedís al pes de l’enorme trena ros cendra que duia cargolada al clatell. El coll llarg i menys colrat que la cara li emergia nu de la camisa sense coll; el cosset tradicional es tancava sobre un pit menut. I tot era graciós, àgil, juvenil i atractiu en aquella dona en què només les mans llargues i magres revelaven l’edat madura.

La figura del vell asmàtic, en canvi, recordava la d'un antic ermità moribund en una caverna.

La cara, que un patiment intens li havia deixat arrugada, recordava una màscara de pergamí. Tot era grogós i com fumats, en aquella figura trista i malenconiosa; i el pit pilós i panteixant, que la camisa descordada deixava al descobert, els cabells esbullats, la barba groguenca, les mans nuoses i tots els membres, que es perfilaven esquelètics sota el llençol, s'estremien d'angoixa.

Ell ho deia sempre:

—Jo només visc per tremolar de dolor.

Tot el molestava, i ell era una gran molèstia per a tothom, i feia la impressió que només vivia per fer notar als altres el seu patiment.

—Annesa —va gemegar mentre la dona s'allunyava amb el got buit a la mà—, tanca la finestra. No veus quants mosquits? Tant de bo et piquin els dimonis com em piquen a mi els mosquits.

Però l'Annesa no va respondre ni va tancar la finestra; va tornar a la cuina i va deixar el got al costat de la gerra; tot seguit va sortir al pati i va encendre el foc en un racó sota el porxo. A l'estiu, perquè la calor i el fum no entressin a l'habitació on jeia el vell asmàtic, ella cuinava a fora, en aquell racó del porxo transformat en cuina.

Una pau trista regnava al pati llarg i estret, bona part del qual estava ocupada per una pila de llenya. La lluna acabada de sortir, que baixava pel cel encara no enfosquit més enllà de la paret escrostonada, il·luminava el racó del porxo. Se sentien veus llunyanes, esclats de petards i un so de corn, aspre i incert, que intentava reproduir un motiu solemne:

«Voleu, pensaments, sobre ales daurades... »

L'Annesa va posar el trespeus negre sobre el foc, i mentre donna Rachele anava al rebost per omplir la paella d'oli, una nena d'uns sis o set anys, amb un cap enorme cobert d'uns escassos cabells ros cendra, va treure el cap per la portella entreoberta de l'hort.

—Annesa, Annesa, vine; des d'aquí es veuen bé els petards —va cridar amb una veueta de vella desdentada.

—Val més que vinguis tu cap aquí, Rosa: és tard i et mossegirà les cames alguna sargantana...

—No és veritat —va respondre la veueta, una mica tremolosa—. Vine, Annesa, vine...

—T'he dit que no. Vine tu. També hi ha granotes, ja ho saps...

La nena va anar cap al pati, va caminar esporuguida fins al porxo. Un tosc vestidet vermell decorat amb puntes grogues donava un aire encara més desfavorit al seu cosset deformat i li enlletgia encara més la carona pàl·lida de velleta sense dents, aixafada sota el front hidrocefal desmesurat i protuberant.

—Seu allà —va dir l'Annesa—, els petards també es veuen, des d'aquí.

Alguns coets, certament, travessaven com un cordó d'or el cel pàl·lid i semblaven voler arribar a la lluna; després esclataven de cop i es dividien en mil espurnes vermelles, blaves i liles.

La Rosa, asseguda al carro sard, al bell mig del pati, s'estremia de plaer i inclinava el cap amb la por i l'esperança que aquella pluja meravellosa li caigués al damunt.

—Almenys una d'aquestes espurnes —va cridar, incli-

nant el front enorme i estenent la maneta—. En voldria una!
Aquella d'or: deu ser un estel!

—Bogeta! —va dir l'àvia, que tornava amb la paella plena d'oli.

L'Annesa va posar la paella sobre el trespeus, i la dama* va entrar a casa per parar taula.

—Cauen molt lluny? —va continuar la nena—. Sí? Al bosc? On hi ha les sargantanes?

—Oh, més lluny, sens dubte —va respondre la dona, que havia començat a fregir les truites.

—On, més lluny? A la carretera? Creus que en pot caure alguna vora el meu pare? I si li cau a sobre?

—Ves a saber! —va dir l'Annesa, pensativa—. Tu creus, Rosa, que pot tornar aquesta nit?

—Jo sí, jo crec que sí! —va exclamar la nena amb vive-sa—. I tu, Anna?

—Jo no ho sé —va fer la dona, ja penedida d'haver parlat—. Torna quan vol.

—És el senyor, oi? És tan fort que pot donar ordres a tothom, oi? —va preguntar la Rosa, però en un to que no admetia una resposta negativa—. Ell pot fer el que vulgui; fins i tot pot ser dolent, oi? No el castiga ningú, oi?

—Sí, sí —va concedir la dona amb veu seriosa.

A continuació, totes dues, la nena sobre el carro i l'Annesa davant el foc, es van quedar callades i pensatives.

—Annesa —va cridar de cop la Rosa—. Ja ve! Sento el pas del cavall.

Però l'altra va fer que no amb el cap. No, no era el pas de la muntura d'en Paulu Decherchi. Ella el coneixia bé, aquell

* Tractament que es donava a les dones de la noblesa sarda. (N. de la t.)

pas una mica rítmic del cavall que tornava cansat després d'un llarg viatge. No obstant això, el pas que havia sentit la Rosa es va aturar davant el portal.

—Em sembla que és un hoste —va dir l'Annesa amb irritació—. Esperem que sigui el primer i l'últim.

Però donna Rachele va sortir al pati, va donar a l'Annesa uns quants ous que duia al davantal i va dir amb alegria:

—Ja ho deia, que no era el moment de desesperar-se. Tenim un hoste.

—Quina bona notícia! —va replicar l'altra.

—Obre la porta del carrer, Annesa. Una festa sense hostes a casa no fa goig.

La dona va deixar els ous al costat del foc i va anar a obrir.

Un vilatà baix i fornit, amb una espessa barba castany fosc, havia baixat del cavall i saludava els avis, que encara seien davant la porta.

—Estan bé, que santa Anna els conservi!

—Esplèndidament —va respondre don Simone—. No veus que semblen dos pollets acabats de sortir de l'ou?

—I en Paulu, on és en Paulu?

—En Paulu potser tornarà demà al matí: ha anat a Nuoro per uns afers.

—Donna Rachele com està? Annesa, ets tu? —va dir tot seguit l'hoste, entrant al pati i arrossegant el cavall rere seu—. I ara, encara no t'has casat? On he de lligar el cavall? Aquí, sota el porxo?

—Sí, tu mateix —va respondre donna Rachele—. Com et vagi millor, com si fossis a casa teva. Lliga el cavall aquí, sota el porxo, que l'estable és ple de sacs de palla.

A l'Annesa gairebé li va produir satisfacció sentir la mentida de donna Rachele.

«Sí», va pensar amb amargor, «la festa no fa goig sense hostes, però resulta que fins i tot els sants han de dir alguna mentida, perquè el sostre de l'estable s'ha fet malbé i no hi ha diners per arreglar-lo...»

—Les teves germanes estan bé? —va preguntar després donna Rachele, ajudant l'hoste a lligar el cavall—. I la teva mare?

—Tothom està bé, estan totes fresques com roses —va exclamar l'home mentre treia un cistell de l'alforja—. Mireu: això és de part de la meva mare, precisament.

—Oh, no calia que us prenguéssiu la molèstia —va dir la dama, agafant el cistell.

I va tornar a entrar a la cuina seguida de l'hoste, mentre l'Anesa, trista i burlata, es vinclava davant el foc i batia suaument un ou sobre la pedra que feia de fogó.

La Rosa va baixar amb penes i treballs del carro i també va entrar a casa, curiosa de saber què hi havia al cistell.

A l'habitació del vell asmàtic, que també feia de menjador, la taula estava parada per a quatre: donna Rachele hi va posar coberts per a una altra persona, i l'hoste es va acostar a zio Zua.

—Com va, com va? —li va preguntar, mirant-lo amb curiositat.

El vell panteixava i amb una mà es palpava el pit, sobre el qual tenia, penjada d'un cordonet greixós, una medalla en honor al valor militar.

—Malament, malament —va respondre, mirant de fit a fit l'hoste, a qui d'entrada no havia reconegut—. Ah, ets tu, Ballore Spanu. Ara et reconec perfectament. S'han casat les teves germanes?

—Per ara no —va respondre l'home, una mica fastiguejat per aquella pregunta.

Llavors van entrar els dos avis amb les cadires i es van asseure a taula amb l'hoste, donna Rachele i la nena.

—Aquesta és la filla d'en Paulu? —va preguntar l'home, mirant la Rosa—. Només té aquesta nena? No pensa tornar-se a casar?

—Oh, no —va respondre donna Rachele, amb un somriure trist—. La primera vegada va tenir massa mala sort; ara per ara no pensa pas en el matrimoni. Sí, aquesta és la seva única filla. Però serveix-te, Ballore, no menges res? Agafa aquesta truita, mira, aquesta.

—I el vostre capellà, aquell vell mossèn a qui una vegada van robar uns lladres armats, encara és viu? —va preguntar ziu Cosimu.

—I tant que és viu! I té molt bona salut...

Mentre conversaven així, es va sentir que picaven a la porta del carrer.

—Deu ser un altre hoste —va dir donna Rachele—, he sentit el pas d'un cavall.

—Potser és el babbai —va cridar la Rosa, que va baixar de la cadira i va córrer a veure qui era.

Un altre hoste discutia amb l'Annesa davant el portal. Era un home sec i fosc de pell, vestit com un indigent. La dona no el coneixia i se'l mirava amb una hostilitat evident.

—És aquesta, la casa d'en Simone Decherchi? —deia l'hoste—. Jo soc d'Aritzu, em dic Melchiorre Obinu i soc fillol d'en Pasquale Sole, un gran amic de don Simone. El meu padrí m'ha donat una carta per al seu amic.

—L'hostal és obert! —va remugar l'Annesa, però va anar a avisar don Simone que el fillol del seu amic demanava hospitalitat i, per tota resposta, el vell noble va manar que es posés un altre joc de coberts a taula.

L'hoste acabat d'arribar, però, es va voler quedar a la cuina, i així que l'Annesa li va posar al davant un cistell amb pa, formatge i llard va començar a menjar amb avidesa. Devia ser molt pobre: anava gairebé esparracat, i els seus grans ulls tristos semblaven els ulls cansats d'un malalt. L'Annesa el mirava i notava que la seva irritació disminuïa. Al capdavall, ja que els Decherchi s'obstinaven a obrir casa seva a tothom, valia més donar menjar als pobres que a rics aprofitats com aquell Ballore Spanu.

—Té, menja't aquesta truita —va dir, oferint-li una part del seu sopar—. Ara et donaré alguna cosa per beure, també.

—Que Déu t'ho pagui, germana meva —va respondre ell sense deixar de menjar.

—Has vingut per la festa?

—Sí, he vingut a vendre esperons i brides.

L'Annesa li va servir beguda.

—Que Déu t'ho pagui, germana meva.

L'home va beure, la va mirar i va semblar que no l'hagués vista fins llavors. Li atreien la mirada els cabells d'ella, sobretot.

—Ets la criada, tu? —va preguntar.

—Sí.

—Però ets del poble, tu? Em sembla que no.

—No en soc, no.

—Ets forastera?

—Sí, soc forastera.

—D'on ets?

—D'un poble del món...

L'Annesa se'n va anar a l'habitació del costat, després va sortir al pati i va tornar a entrar.

L'hoste pobre va aprofitar l'absència d'ella per servir-se un altre got de vi i es va posar alegre, quasi insolent.

—Estàs promesa? —va preguntar a la dona quan ella va tornar—. Si és que no, pensa si et convinc. He vingut a vendre esperons i brides i a buscar muller.

Aquesta broma, però, no va ser del gust de l'Annesa, que de nou va adoptar un aire trist i burleta:

—Pots lligar una de les teves brides al coll d'alguna dona, i te l'endús així cap al teu poble.

—No, de debò —va insistir l'altre—. Digues-me si tens promès o no. Per l'aspror amb què em parles, diria que no; o que, si en tens un, és molt lleig.

—Doncs t'enganyes, germà estimat: el meu espòs és molt més guapo que tu.

—Presenta-me'l.

—Per què no? Espera't.

Ella se'n va anar cap al menjador, i després de les truites va servir els ous amb ceba, i per últim una *focaccia* de pasta i formatge fresc.

—No esperàvem hostes —s'excusava donna Rachele, adreçant-se amb una humiliació evident a Ballore Spanu—. Per això ens has de perdonar si et tractem malament, Ballore.

—Vosaltres em tracteu com un príncep —responia l'hoste, i menjava i bevia alegrement.

Els dos avis també feien broma. Don Simone estava, o semblava, content i serè com sempre l'havia vist en Ballore; en el riure de ziu Cosimu, en canvi, s'hi sentia grinyolar alguna nota trista; i el vell asmàtic, que mastegava lentament la carn rosada i greixosa d'una truita, també participava en la conversa, i reia per sota el nas quan l'hoste parlava d'en Paulu.

—No cal dir que érem dos caps de pardals, el seu fill i jo, donna Raché! —deia en Ballore Spanu—. Recordo que una vegada en Paulu em va venir a buscar al meu poble i ens en vam anar tots dos junts, i durant un mes les nostres famílies no van saber res de nosaltres. Vam anar de festa en festa, de poble en poble, sempre a cavall. Quins caps de pardals, Déu meu! Que boig que s'està, quan s'és jove!

—Uns males peces —va murmurar l'asmàtic.

—Sí, me'n recordo —va dir donna Rachele—. I quin turment! Ens pensàvem que us havien detingut.

—Per què, detingut? —va cridar l'hoste quasi ofès—. Això no, eh? Érem dos caps de pardals, sí, però érem dos cavallers, això ho podem dir ben fort. Però s'ha de confessar que vam malbaratar molts diners...

—Per aquest motiu... —va començar el vell asmàtic amb la seva veu ressentida; però l'Annesa li va servir beguda i se'l va mirar fixament, i ell no va gosar continuar.

D'altra banda, en Ballore Spanu sabia perfectament que les bogeries de joventut d'en Paulu havien acabat d'arruïnar la família: no calia repetir-ho.

Una ombra va passar per la cara pàl·lida de donna Rachele, i ziu Cosimu va dir:

—En Paulu és bo, bo com un tros de pa, però sempre ha estat un jove massa alegre i despreocupat. No ha temut mai Déu; sempre s'ha divertit, ha gaudit de la vida de totes les maneres.

—És evident que no estava destinat a ser capellà! —va exclamar l'hoste—. A més, quan un és jove s'ho ha de passar bé...

—Perdona, jo m'ho passo bé fins i tot ara que soc vell —va observar don Simone en un to burleta.

No li agradava que es parlés malament del seu net en presència de desconeguts, i va intentar canviar de tema.

—Zua Deché —va exclamar, adreçant-se al malalt—, no és veritat que els joves han de ser més savis que els vells?

El vell va panteixar fort, va mirar d'aixecar-se i va cridar irritat:

—La joventut? Jo he estat jove, però sempre he estat seriós. A Crimea vaig conèixer un capità francès que sempre em deia: Vós teniu cent anys, petit sard!... I... i... La Marmora, després de la batalla... i... i...

Un cop de tos no li va permetre continuar: donna Rachele se li va acostar, li va aixecar el cap i li va indicar amb un gest que es calmés.

—Fill de sant Antoni —va dir ziu Cosimu, alçant les mans—, per què t'enrabies així? No veus que et fa mal?

Però l'asmàtic s'obstinava a parlar sense ser-ne capaç, i només s'entenia alguna paraula entre els seus gemecs sibilants.

—Jo... Vittorio Emanuele... la medalla... Balaclava... He treballat sempre... jo... mentre els altres...

L'Annesa anava i venia. S'havia quedat pàl·lida com la cera, i dirigia al vell una mirada d'odi, però premia els llavis per no escridassar-lo.

Era inútil que l'hoste pobre, quan ella entrava a la cuina, intentés bromejar i fer-la parlar: ella callava, i en un determinat moment va sortir al pati i es va estar força temps a fora.

Llavors ell es va servir un altre got de vi i va mirar al seu voltant, buscant una estora sobre la qual ajeure's; després li va semblar sentir que l'Annesa parlava amb un home, al pati, i va parar l'orella.

—Malparla de don Paulu —deia la dona— i els altres el deixen dir... Ah, si pogués, el faria caure del llit...

—Però deixa'l que digui —va respondre una veu d'home—. Que no veu tothom que fa catúfols?

Després les veus van callar. A l'hoste li va semblar que sentia el so d'un petó, i es va estremir pensant en la bella boca de l'Annesa.

Un jove criat amb els cabells negres clenxinats sobre el front, la cara fosca i sense barba i uns ulls d'expressió dolça va entrar a la cuina.

—Salut, hoste —va dir, i es va asseure davant el cistell amb menjar.

—Salut tinguis —va respondre l'altre, mirant-se'l amb malícia—. Ets el criat, tu?

—Sí, soc el criat. Annesa, em donaràs menjar? He tornat tard perquè he anat a veure els focs artificials. Que esplèndids! Semblava que tots els estels del cel caiguessin sobre la terra. Si almenys fossin comestibles!

I reia com un vailet, entretancant els bonics ulls castanys i mostrant dues fileres de dents petites i blanquíssimes.

Però l'Annesa estava de mal humor; li va servir menjar i va tornar a fora.

—Quina noia més seriosa —va dir l'hoste seguint-la amb els ulls—. Bonica, però seriosa.

—Ui, és inútil que te la miris —va exclamar el criat, que estava una mica borrarxo—. No fa per a tu.

—Ja ho sé; és la teva promesa.

—Com ho saps?

—M'ho ha dit ella! I he sentit que us feieu un petó!...

—Ah, t'ho ha dit ella? —va continuar el criat amb alegria—. És cert; estem promesos. Més que criats, ella i jo som com fills de la família, aquí. O, més ben dit, l'Annesa és filla adoptiva de la família Decherchi.

I com que l'hoste pobre s'interessava vivament per la seva xerrameca, l'altre va continuar amb arrogància:

—Has de saber que don Simone ha estat gairebé sempre l'alcalde d'aquest poble. No es poden comptar les bones obres que ha fet. Tots els pobres podien considerar-se fills seus, de tant que els ajudava i els estimava. Però fa molts anys, quan jo encara no mastegava pa, va aparèixer a la festa un vell pidolaire acompanyat d'una nena de tres anys. Al final van trobar aquell home mort darrere l'església. La nena plorava, però no podia dir qui era. Llavors don Simone se la va endur, la va portar aquí i la va fer pujar en família. Molts diuen que l'Annesa és del continent; i hi ha qui pensa que el vell pidolaire la va segrestar.

L'hoste l'escoltava amb curiositat, però les últimes paraules del criat el van fer somriure.

—Ves a saber —va dir burleta—, potser és filla del rei!

—Calla —va demanar llavors el servent—. Als meus tres vells senyors els anomenen els Tres Reis.

—Per què?

—Mira, perquè són tres i són vells.

—N'hi ha un que està malalt. És germà de don Simone?

—Oh, no —va exclamar el criat, tirant els llavis enfora amb menyspreu—. És un parent. És un home que va estar a la guerra i té molts diners. Però avar! Es mor així, saps?, amb els punys estrets. Fa dos anys que és aquí i ha fet testament a favor de la Rosa, la filla de don Paulu.

—Don Paulu és fill de don Simone?

—No, és el seu net: és fill de don Priamu, que es va morir.

—Els teus senyors són molt rics, oi?

—Sí —va mentir el criat—, encara són rics; abans ho eren molt més.

Però en aquell moment va entrar l'Annesa, i el jove bocamoll va canviar de tema.

—Anna, aquest home no vol creure que l'any vinent tu i jo ens casarem. No és veritat que hem crescut plegats en aquesta casa com si fóssim parents?

—Beguem per la vostra fortuna, doncs —va dir l'hoste, i va beure una mica del vi que li quedava al got.

—Ens portaràs una altra ampolla, Annesa? Sí, sí, va! —va suplicar el criat, donant l'ampolla buida a la dona; però l'Annesa li va girar l'esquena i va fer per entrar a l'habitació on els vells senyors i l'hoste ric xerraven i reien.

Tanmateix, mentre baixava l'esglaó del llindar, es va sentir un pas rítmic de cavall al carreró desert: la dona es va quedar quieta, parant l'orella, i tot seguit va dir adreçant-se al criat:

—Gantine, és don Paulu!

I va travessar corrents la cuina, oblidant-se fins i tot de deixar un plat que duia a la mà.

Poc després va entrar a la cuina un home encara jove, alt i esvelt, vestit tot de negre, amb roba de ciutat i un barret dur.

En Gantine es va posar dret d'un salt.

—No —li va dir en Paulu, després d'haver saludat l'hoste amb un gest del cap—. No treguis la sella al cavall, que està tot suat. Deixa'l respirar un moment; després el portes a casa de ziu Castigu i demà al matí, a l'alba, el conduiràs al prat.

I va posar un peu sobre un tamboret per treure's l'esperó.

L'hoste pobre es mirava l'escena amb curiositat, i li feia l'efecte que el criat i el senyor s'assemblaven: la mateixa cara morena, els ulls allargats i d'aire afable, la mateixa boca de llavis sortits; amb la diferència que en Paulu treia tot un cap al criat i tenia un aire trist i neguitós, mentre que en Gantine semblava alegre i despreocupat. I el jove criat tenia la

boca vermella i somrient, mentre que en Paulu tenia els llavis pàl·lids, gairebé grisos.

«Sí», pensava el venedor de brides, «ara me'n recordo: el meu padrí Pascale Sole em va dir un dia que els Decherchi havien acollit com a criat el fill il·legítim d'un d'ells. Don Paulu i en Gantine deuen ser germans...»

—Té —va dir el vidu, donant l'esperó a en Gantine—, penja'l a la paret.

I va entrar a la sala del costat, on l'hoste ric el va rebre amb una exclamació d'alegria. En Paulu li va estrènyer la mà, i va semblar que s'alegrava de tornar a veure el seu antic company d'aventures; però donna Rachele i els avis van mirar el vidu i de seguida es van adonar que no portava bones notícies.